

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
2. หลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ
3. แผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรในความหมายของ นิโคลส์ (Nicholls , 1972 อ้างใน อำนาจ จันทร์แป้น, 2532) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า เป็นกระบวนการวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งมวลให้แก่ผู้เรียนซึ่งเมื่อได้เรียนรู้แล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การพัฒนาหลักสูตรยังรวมถึงการวางแผนการประเมินเพื่อให้ได้ทราบว่าการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนนั้น เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์หรือไม่ก็น้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อจะนำข้อมูลมาพิจารณาในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ให้ความหมายว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนา หรือคิดประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวนักเรียนและสามารถประเมินผลได้ว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

วิธีดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นได้มีผู้เสนอแนวทางในการจัดทำหลายลักษณะ สำนักงานขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2535, หน้า 54) ได้เสนอขั้นตอนการจัดทำ ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล สารสนเทศของท้องถิ่น
2. วิเคราะห์ข้อมูล สารสนเทศในเรื่องความสำคัญของเนื้อหาสาระ
3. กำหนดความเหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้นเรียนและท้องถิ่น
4. กำหนดความคิดรวบยอดหรือสาระสำคัญที่เด็กจะได้รับ
5. ร่างหลักสูตรรายวิชา
6. วิเคราะห์ ทบทวน ร่างหลักสูตรและปรับปรุง
7. เสนอ อนุมัติหลักสูตร

พระνομ แก้วกำเนิด (2533, หน้า 35-38) ได้ให้แนวทางในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีกระบวนการดังนี้

1. ศึกษา สำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเสนอแนะของท้องถิ่นเพื่อการศึกษา
2. วิเคราะห์ข้อมูลข้อเสนอแนะ นำผลมาเพื่อจัดทำเป็นข้อเสนอแนะในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น
3. กำหนดความเหมาะสมกับนักเรียน
4. กำหนดความเหมาะสมกับระดับชั้นเรียน
5. กำหนดความคิดรวบยอดหรือความคิดหลัก
6. การร่าง รายวิชา หรือเรื่องและเนื้อหาสาระ
7. วิเคราะห์ ทบทวน รายวิชาหรือเรื่องและเนื้อหาสาระจาก ข้อ 1-6
8. วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในกระบวนการเรียนการสอน
9. คำนึงถึงปัจจัยองค์ประกอบที่เกื้อหนุนกระบวนการเรียนการสอน
10. นำร่างรายวิชาหรือเรื่องและเนื้อหาสาระไปทดลองและปรับปรุงใช้

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้เสนอขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นว่ามี 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. กำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น
3. กำหนดเป้าหมายจุดประสงค์การเรียนรู้
4. จัดทำคำอธิบายรายวิชาหรือเนื้อหา หรือกิจกรรม
5. จัดทำแผน คู่มือ และสื่อ
6. ปรับปรุงและพัฒนา

ส่วน สจัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 314) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามลำดับดังต่อไปนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน
2. ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน
3. กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่น
4. พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลางกับสภาพของท้องถิ่น
5. ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรและ/หรือจัดสร้างรายวิชาขึ้นมาใหม่

6. ดำเนินการใช้หลักสูตร
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
8. ทำการปรับปรุงแก้ไข

ในเรื่องเดียวกัน อำนาจ จันทรแป้น (2532, หน้า 145) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับโรงเรียน ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ในด้านองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน
2. การกำหนดเป้าหมายให้ครอบคลุม
3. การสร้างโปรแกรม
4. การสื่อสารและการนำไปใช้
5. การติดตาม นิเทศ และประเมิน

ดังนั้นการดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้นจะต้องอาศัยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในท้องถิ่นโดยมุ่งเน้นให้โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ สภาพสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้นักเรียนมีค่านิยมที่ดี รู้จักคิดแก้ปัญหา รู้จักพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคมของตน ของครอบครัว และท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้น แล้วนำมา กำหนดเป้าหมายในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สร้างเป็นหลักสูตรขึ้นโดยเพิ่มเติมเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ เพื่อให้เหมาะสมกับ สภาพของท้องถิ่น แล้วจัดทำเป็นแผนการสอนเพื่อนำไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนสู่ ระดับห้องเรียนและจะต้องมีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นจะประกอบด้วยหน่วยงานหรือบุคคลหลายระดับ ซึ่งมีหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ดังเช่น อารัง บัวศรี ได้กล่าวไว้ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดทำรายวิชาท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษา ณ โรงแรมแกรนด์ รอยัล พลาซ่า อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ 27-30 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 ว่า บทบาทของหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่นประกอบด้วยฝ่ายสนับสนุน และฝ่ายปฏิบัติการ โดยมีหน้าที่ดังนี้

ฝ่ายสนับสนุนส่งเสริมจะเน้นหนักไปทางด้านการวิจัยและพัฒนา การส่งเสริมวิชาการ และการประสานงาน

ฝ่ายปฏิบัติการเป็นฝ่ายที่จัดทำหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้ จะเน้นหนักไปทางด้าน บริหารงาน การควบคุมงานและการประเมินผลงาน

โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ เขตการศึกษา จังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียนและ ชุมชน

กรมวิชาการ (2534, หน้า 70-71) ได้กล่าวถึง ผู้ที่มีบทบาทในการจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นว่าประกอบด้วย บุคคล 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วยโรงเรียน กลุ่มโรงเรียน จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีหน้าที่ในการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น โดยอาจตั้งในรูปของคณะกรรมการและคณะปฏิบัติงานในการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งนี้โดยใช้ทรัพยากรบุคคลที่มีในท้องถิ่น และบุคคลกลุ่มที่สองได้แก่ศึกษานิเทศก์ มีหน้าที่ในการเตรียมการและวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ โดยอาจเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาประชุมปฏิบัติงานเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น

ในเรื่องเดียวกัน มนัส นามวงศ์ (2533, หน้า 10) ได้กล่าวถึงการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยการพัฒนาหลักสูตรแบบ DACUM (Developing a Curriculum) ว่าประกอบด้วยบุคคล 2 ฝ่าย ได้แก่ ผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการศูนย์ และผู้ชำนาญการในการประกอบอาชีพโดยตรง จำนวน 8-12 คน ร่วมกันวิเคราะห์งานอาชีพและสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาชีพ

วิชัย ดิสสระ (2535, หน้า 97) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่า จะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ การเตรียมครู บทบาทของผู้บริหารหรืออาจารย์ใหญ่และการสอนของครู ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ อำนาจ จันทน์แป้น (2535, หน้า 7) ซึ่งกล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้จะสำเร็จลุล่วงไปได้ ต้องอาศัยส่วนประกอบ 3 ประการคือ ตัวครู ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงที่จะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารซึ่งมีหน้าที่ในการสนับสนุนช่วยเหลือและแผนงานที่ได้มีการออกแบบอย่างเป็นระบบ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525, หน้า 5) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า ควรมีการจัดทำในรูปของคณะกรรมการการศึกษาส่วนท้องถิ่นซึ่งประกอบไปด้วย คณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียน ครู นักเรียน ครูใหญ่ ประชาชนและผู้ปกครอง องค์การ หน่วยงานและสมาคมร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงหลักสูตรและการสอน โดยมุ่งเน้นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวนักเรียนและปรับปรุงสภาพชีวิตของชุมชน

ส่วน สจิต อุทรานันท์ (2527, หน้า 194 และ 2532, หน้า 318) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอาจดำเนินการได้ 2 ระดับ คือ

ระดับเขตการศึกษาและระดับจังหวัด เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ในลักษณะของการนิเทศการเรียนการสอน

ระดับโรงเรียนผู้เกี่ยวข้องคือ ครู โดยนำหลักสูตรไปใช้สอนในสถานการณ์จริง

ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มของคณะพัฒนาหลักสูตร
2. กลุ่มของผู้ให้คำแนะนำ
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลและสภาพความต้องการของสังคม
4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน

เมื่อพิจารณาจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ครูมีส่วนในการพัฒนาหลักสูตรทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงก็เป็นไปในลักษณะของการเป็นกรรมการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียน ชุมชน จังหวัด และระดับประเทศ ในทางอ้อมก็เป็นในลักษณะบทบาทที่แสดงออกในรูปแบบของการเรียนการสอนหรือในลักษณะของหลักสูตรแบบแฝง (วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 140) และ “ถ้ามีแต่การพัฒนาหลักสูตร แต่ไม่มีการพัฒนาการสอนการพัฒนาหลักสูตรจะบรรลุผลไม่ได้เลย”

ดังนั้นการให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะผู้สร้างหลักสูตรย่อมสามารถใช้หลักสูตรได้ดีกว่า

ลักษณะต่าง ๆ ของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการหมายถึง หน่วยงานในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนระดับต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

หลักสูตรฉบับปรับปรุงเปิดโอกาสให้ ท้องถิ่นได้พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการในลักษณะต่าง ๆ ดังที่หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2536, หน้า 29-39 กล่าวไว้ดังนี้

- 1) ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน
- 2) ปรับรายละเอียดของเนื้อหา
- 3) ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่
- 4) จัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่
- 5) จัดทำเนื้อหา/รายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอน

การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริมนี้ หลังจาก que ท้องถิ่นโดยคณะทำงานได้ศึกษาวิเคราะห์และกำหนดงานที่จะพัฒนาแล้ว ท้องถิ่นจะต้องศึกษาเอกสารหลักสูตรแม่บทว่า ได้มีการกำหนดเรื่องดังกล่าวไว้ในเนื้อหาส่วนใดของกลุ่มประสบการณ์/รายวิชา ไม่ว่าจะเป็นวิชาบังคับเลือก หรือเลือกเสรี เมื่อพบว่าปรากฏในเนื้อหาตอนใดแล้ว ท้องถิ่นจะต้องศึกษารายละเอียดของคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชา ของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชานั้น ๆ โดยละเอียดเพื่อนำมากำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

2. ปรับรายละเอียดของเนื้อหา

การปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดหัวข้อของเนื้อหา จากคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท ซึ่งจะระบุเนื้อหาที่ให้เรียนไว้กว้าง ๆ โดยกำหนดเป็นขอบข่ายหรือหัวข้อต่าง ๆ ไว้เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถไปกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นได้ด้วยการลด เพิ่ม ปรับ ได้ตามความเหมาะสม

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ท้องถิ่นจะต้องดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไปนี้ คือ

1. ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และเวลาที่กำหนดไว้ในคำอธิบาย หรือคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท
2. กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะลด/เพิ่ม หรือปรับ ให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์
3. นำเอารายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2 ไปปรับเข้าในโครงสร้างขอบข่ายของเนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์/รายวิชาที่จะสอน แล้วนำไปจัดทำเป็นแผนการสอนต่อไป
4. พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรับเพิ่มเติม หรือลดนั้น

3. ปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่

สื่อการเรียนที่ท้องถิ่นสามารถจะมีส่วนร่วมพัฒนาทำให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ได้แก่ สื่อการเรียนต่อไปนี้

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนการสอนรายวิชาใดรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ มีเนื้อหาตรงตามที่ระบุไว้ในรายวิชานั้น ๆ อาจจะมีลักษณะเป็นเล่มหรือเป็นชุดก็ได้

แบบฝึกหัด หมายถึง สื่อที่จะใช้สำหรับให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียนมากยิ่งขึ้น

หนังสือเสริมประสบการณ์ หมายถึง หนังสือเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตร มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้สำหรับให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง หนังสือเสริมประสบการณ์แยกเป็น 4 ประเภท คือ

1. หนังสืออ่านนอกเวลา เป็นหนังสือที่กำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมเกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนตามหลักสูตร

2. หนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาอิงหลักสูตร ซึ่งมีความเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของนักเรียน สำหรับให้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง

3. หนังสืออุเทศ เป็นหนังสือสำหรับค้นคว้า อ้างอิง เกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยมีการเรียบเรียงเป็นเชิงวิชาการ

4. หนังสือส่งเสริมการอ่าน เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไป ไม่ขัดต่อวัฒนธรรม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ดี มีคติ และมีสาระประโยชน์ มุ่งส่งเสริมให้เกิดทักษะในการอ่านและมีนิสัยรักการอ่าน

คู่มือครู หมายถึง เอกสารแนะนำครูเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

คู่มือการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารหรือหนังสือสำหรับครูและนักเรียนใช้ประกอบการเรียนการสอน ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

นอกจากสื่อการเรียนที่กล่าวมาแล้วนี้ ห้องเรียนยังสามารถจะพัฒนาสื่ออื่น ๆ ขึ้นมาอีกได้ตามความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ

แนวปฏิบัติในการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น จะต้องวิเคราะห์หลักสูตรว่ามุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ การปฏิบัติ เจตคติ และค่านิยมอย่างไร มีขอบข่ายเนื้อหาเพียงใด และมีคาบเวลาเรียนเท่าไร เพื่อจะได้กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ แล้วสำรวจสื่อต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ความเหมาะสมสอดคล้องกับหลักสูตรว่าจะสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้หรือไม่เพียงใด โดยพิจารณาตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้คือ การสนองจุดประสงค์ของหลักสูตรว่ามีเนื้อหาตามที่ปรากฏในคำอธิบายรายวิชา ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ ค่านิยม เจตคติ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเหมาะสมกับเวลาเรียนและระดับชั้น

4. การจัดทำสื่อการเรียนขึ้นใหม่

มีขั้นตอนของการทำงาน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ โดยการวิเคราะห์จุดประสงค์ ขอบเขตของเนื้อหาสาระ คาบเวลาเรียนความรู้ความสามารถของผู้เรียน
2. ขั้นวางแผน โดยจะต้องกำหนดจุดประสงค์ ขอบเขต/หัวข้อของเนื้อหาสาระ ทำเค้าโครงร่างของสื่อ กำหนดแนวทางการเสนอเนื้อหาสาระ และเตรียมการเกี่ยวกับข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่จะต้องใช้ในการยกร่างต้นฉบับ
3. ขั้นยกร่างต้นฉบับ
4. ขั้นทดลองใช้ต้นฉบับ
5. จัดทำต้นฉบับสมบูรณ์

เกณฑ์การพิจารณาจัดทำสื่อการเรียน

ในการจัดทำสื่อการเรียนท้องถิ่นควรใช้เกณฑ์ต่อไปนี้ ประกอบการพิจารณาในการจัดทำคือ

1. สอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา
2. ถูกต้องตามหลักวิชาและมีเนื้อหาเป็นปัจจุบัน
3. เสนอเนื้อหาเป็นไปตามลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้
4. เนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน
5. เนื้อหามีความยากง่ายเหมาะกับระดับชั้น
6. เนื้อหาไม่ลบหลู่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีและไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ
7. เนื้อหาสอดคล้องกับลักษณะของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่น
8. ใช้ภาษาถูกต้อง ชัดเจน สละสลวย เป็นแบบอย่างได้
9. ความเหมาะสมของภาพประกอบ แผนภูมิ แผนที่ ฯลฯ

สื่อการเรียนที่ท้องถิ่นได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ตามขั้นตอนที่ระบุไว้นี้ ถ้าหากว่าต้องการให้กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศกำหนดเป็นหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ สำหรับกลุ่มประสบการณ์รายวิชาต่าง ๆ จะต้องปฏิบัติตามระเบียบ/คำสั่ง ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหา

ความเหมาะสมในการเสนอเนื้อหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- เรียงลำดับเนื้อหาดีไม่สับสน
- อธิบายความชัดเจน เข้าใจง่าย
- ใช้ตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจได้ดี
- ใช้ภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ ฯลฯ เพื่อช่วยความเข้าใจอย่างเหมาะสม

การใช้ภาษา

การใช้ภาษามีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี ซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- ถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา
- กระชับรัดกุม ไม่เยิ่นเย้อ หรือวกวน
- ใช้ศัพท์และประโยคไม่ซับซ้อน เหมาะกับระดับชั้น

กิจกรรมเสนอแนะ

ในส่วนของกิจกรรมเสนอแนะ ควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ เพื่อให้หนังสือนั้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

-มีคำถามหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์

-กิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ

-มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนไว้ว่า โรงเรียนจะต้องสนับสนุน/ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เลือกใช้/อ่าน สื่อการเรียนอย่างหลากหลาย รวมทั้งให้มีการนำเอาสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด

โปรดอย่าลืมว่า สื่อการเรียนที่ท้องถิ่นได้ปรับปรุงและเลือกใช้ตามหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อท้องถิ่นดำเนินการแล้ว จะต้องให้ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายรับทราบ และให้ความเห็นชอบก่อนการนำเอามาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามที่ระบุไว้ในแผนการสอน

5. การจัดทำเนื้อหา/รายวิชาเพิ่มเติมใหม่

การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้ เป็นการจัดทำคำอธิบายหรือคำอธิบายรายวิชาขึ้นมาใหม่ หลังจากที่ได้ศึกษาแล้วพบว่า สิ่งที่จะควรจะมีการพัฒนานั้น ไม่มีปรากฏเนื้อหาในกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชา/กลุ่มวิชาใด ๆ ในหลักสูตรแม่บท โดยจะต้องดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ และโครงสร้างของกลุ่มประสบการณ์ กลุ่มวิชา จากหลักสูตรแม่บทเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพิจารณาจัดทำ

2. ศึกษาผลการวิเคราะห์สภาพที่ควรจะเป็นของการจัดการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดจุดประสงค์และเนื้อหา

3. การกำหนดจุดประสงค์ของเนื้อหาโดยวิเคราะห์จากปัญหา/ความต้องการของท้องถิ่น เขียนจุดประสงค์ให้ครอบคลุมกับสภาพที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน รวมทั้งสอดคล้องกับจุดประสงค์ของกลุ่มประสบการณ์

4. กำหนดเนื้อหา โดยการวิเคราะห์จากจุดประสงค์ ซึ่งเนื้อหานี้จะประกอบด้วยส่วนที่เป็นความรู้และทักษะ เหมาะสมกับวัยและพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน เหมาะสมกับคาบเวลา และไม่ขัดต่อความมั่นคงของชาติ ระบบการปกครองตามหลักประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี

5. กำหนดคาบเวลาเรียนสำหรับคำอธิบาย หรือรายวิชาที่จัดทำขึ้นใหม่

6. เขียนคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชา ให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท โดยระบุการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหา และจุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชา

7. จัดทำเอกสารชี้แจงรายละเอียดประกอบการจัดทำเนื้อหาวิชา
8. ส่งเอกสารตามข้อ 6-7 เสนอต่อคณะกรรมการการศึกษา การศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา (ศสว. เขต) ที่โรงเรียนตั้งอยู่พิจารณาอนุมัติ

สำหรับเกณฑ์ที่จะใช้ในการพิจารณาอนุมัติคำอธิบาย/คำอธิบายรายวิชาที่ท้องถิ่นจัดทำ จะประกอบด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. สอดคล้องและสอดคล้องกับหลักการ จุดหมาย และโครงสร้างของหลักสูตรแม่บท
2. เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างความรู้ ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์หรือกลุ่มวิชาตามที่ โครงสร้างหลักสูตรทั้ง 3 ระดับ กำหนดไว้
3. สอดคล้องและสนองต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของท้องถิ่นอย่าง แท้จริง
4. มีความสมบูรณ์และความพร้อม พอเพียงที่จะนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ทั้งในด้านปัจจัย กระบวนการ ผลผลิตและผลกระทบ
5. เป็นผลผลิตจากการนำข้อมูลในระดับท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนทั้งในด้าน หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน และเทคนิควิธีการสอน
6. ไม่เป็นรายวิชา/เนื้อหาวิชาที่ซ้ำซ้อนกับรายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่มีในหลักสูตรแม่บท
7. ไม่มีเนื้อหาที่กล่าวโดยตรงหรือพาดพิงในลักษณะที่ลบหลู่สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไม่ขัดต่อหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไม่ขัดกับหลักศีลธรรมอันดีและ ไม่กระทบกระเทือนกับความมั่นคงของประเทศ
8. มีรูปแบบและวิธีการเขียนสอดคล้อง และเป็นไปตามที่หลักสูตรของกระทรวง ศึกษาธิการกำหนด

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นการปรับหลักสูตรแม่บทที่เขียนแนวทางการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน เนื้อหาสาระไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพและความ ต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้เพราะผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นจะเป็นผู้ที่ทราบข้อมูลในแต่ละท้องถิ่นได้ดีที่สุด และสามารถพัฒนาหลักสูตรได้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งสามารถใช้วิธี การได้ในหลาย ๆ ลักษณะตามความต้องการและความจำเป็นของแต่ละท้องถิ่นเพื่อช่วยให้นักเรียนซึ่งจะเติบโตขึ้นและพร้อมที่จะอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง ด้วยความรักและภาคภูมิใจ สามารถประกอบอาชีพในท้องถิ่นได้

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ก่อนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ท้องถิ่นจะต้องมีการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญดังนี้

การวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์

ท้องถิ่นจะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ขึ้นอยู่กับวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานอย่างหนึ่งที่มีการวิเคราะห์งานตลอดแนว โดยมีการคิดอย่างรอบคอบ หาทางเลือกหลาย ๆ ทาง แล้วจึงตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เกิดประโยชน์สูงสุด และมีโอกาสทำได้สำเร็จมากที่สุด งานบางอย่างแม้ว่าจะมีคุณประโยชน์สูงสุด แต่ถ้าในการดำเนินการมีข้อจำกัดแม้ในบางเรื่องก็อาจทำให้การดำเนินงานนั้นไม่สำเร็จได้ ดังนั้นในการดำเนินงานจึงควรเลือกงานที่เมื่อทำแล้วมีโอกาสสำเร็จ และเป็นงานที่มีคุณประโยชน์สูงสุด การที่จะตัดสินใจได้ว่างานใดมีประโยชน์สูงสุด และมีโอกาสสำเร็จมากที่สุดนั้นท้องถิ่นต้องใช้ข้อมูลที่เป็นระบบสารสนเทศมาประกอบพิจารณา รวมทั้งความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการที่จะช่วยกำหนดงานพัฒนาขึ้น

การวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ศึกษาแนวโน้มของการพัฒนา เป็นการศึกษาสภาพของสังคมที่ท้องถิ่นนั้น ๆ ตั้งอยู่ ว่ามีแนวโน้มของการพัฒนาไปในทิศทางใด ผลที่ได้จากการศึกษาแนวโน้มของการพัฒนาช่วยให้ท้องถิ่นมองเห็นลู่ทางหรือแนวทางของการที่จะลงมือพัฒนาว่ามีเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งเรียกว่า จุดเด่น หรือโอกาส ขณะเดียวกันผลจากการศึกษาก็ทำให้ท้องถิ่นได้ทราบถึงข้อจำกัดหรือจุดด้อยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือสังคม อันอาจเป็นอุปสรรคต่อการลงมือพัฒนาเช่นกัน

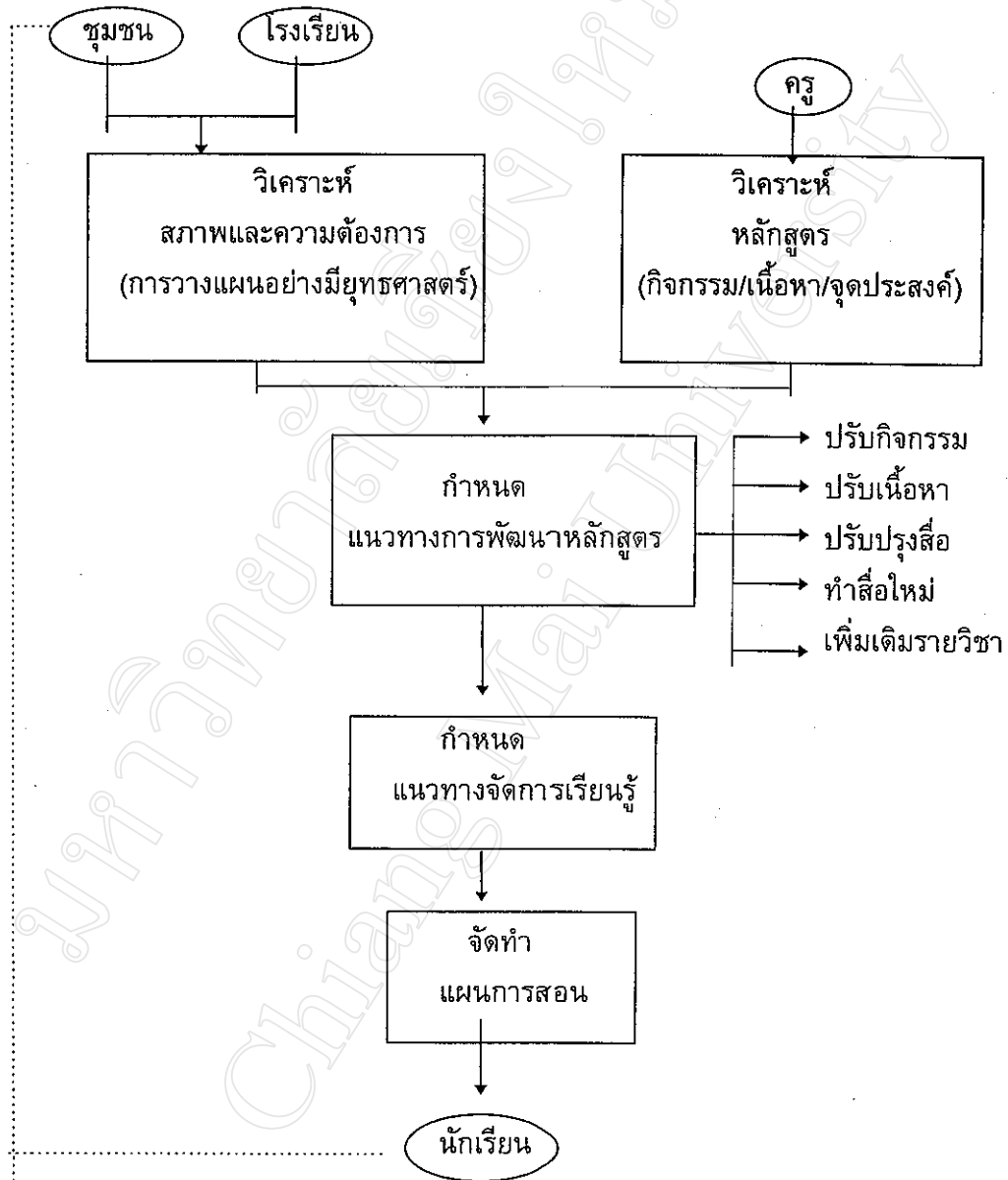
2. ศึกษาความต้องการของท้องถิ่น เป็นการศึกษาหรือสำรวจความต้องการของผู้รับบริการในชุมชนที่ท้องถิ่นตั้งอยู่ ซึ่งได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง พ่อค้า ข้าราชการ ประชาชน ฯลฯ ว่ามีความต้องการในเรื่องใด อย่างไร และมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา ผลที่ได้จากการศึกษาตามขั้นตอนนี้นำมาประกอบพิจารณา กำหนดแนวทางในการพัฒนาให้สนองหรือสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านการจัดการศึกษา

3. ศึกษาสิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา เป็นการศึกษาถึงสิ่งที่มีบทบาท มีอิทธิพล หรือมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ทำให้ต้องจัดการศึกษา/การเรียนการสอนให้สอดคล้องหรือเป็นไปตามที่สิ่งเหล่านี้กำหนด ซึ่งได้แก่ แผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายทั้งในระดับรัฐบาล กระทรวง กรมต้นสังกัด กลุ่มโรงเรียน และระดับโรงเรียน ปรัชญาการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งสภาพทางด้านภูมิศาสตร์ด้านกายภาพที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา ผลที่ได้จากการศึกษาจะทำให้ท้องถิ่นทราบถึงทิศทางหรือแนวทางของการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนว่าควรมุ่งเน้นในเรื่องใด

เมื่อได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ท้องถิ่นจะต้องนำเอาผลที่ได้ทั้งหมดมากำหนดเป็น เป้าหมายของการพัฒนาว่าในอนาคต 3-5 ปี ข้างหน้าต้องการจะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นอย่างไร จากนั้น ท้องถิ่นต้องวิเคราะห์ต่อไปว่าเป้าหมายดังกล่าวมีองค์ประกอบและแนวปฏิบัติอะไรบ้างที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้นั้น

ท้องถิ่นต้องพิจารณาตัดสินใจเลือกแนวปฏิบัติในการพัฒนาที่ท้าทายและเหมาะสมสอดคล้องกับเงื่อนไขหรือศักยภาพที่มีอยู่ของตนเอง และโปรดตระหนักอยู่เสมอว่า การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นเป็นการดำเนินงานที่ต้องการให้ผลซึ่งเกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของท้องถิ่นในอนาคต ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นจึงถือว่าเป็นการดำเนินงาน เพื่อพัฒนามากกว่าที่จะเป็นการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

เป้าหมายและแนวทางการพัฒนาที่ได้จากการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์นี้ จะต้องนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาดำเนินการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นต่อไป ซึ่งอาจเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิ 2 การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นระดับโรงเรียน

(ที่มา กรมวิชาการ, 2539, หน้า 3)

การนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

เพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นมีความเป็นไปได้มากขึ้น ตลอดจนการจัดการเรียนการสอนมีความผสมผสานกับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง โรงเรียนควรมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

1. โรงเรียนจะต้องทำใจให้กว้างและยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา
2. กิจกรรมที่โรงเรียนมอบหมายให้นักเรียนทำ จะต้องสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน
3. ผู้ปกครอง ครู และชุมชนจะต้องร่วมมือและประสานใจกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะช่วยทำให้มองเห็นภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ชัดเจนขึ้น
4. จัดให้มีเครือข่ายในแต่ละภาค แต่ละกลุ่ม ในการแสวงหาการเรียนรู้ร่วมกัน มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ารับผิดชอบการดำเนินงานของตนและแก้ปัญหาาร่วมกัน
5. ควรมีการจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน

ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนนั้น บางท้องถิ่นการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนยังไม่ชัดเจนดีนั้น ดังนั้นครูซึ่งมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อใช้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ครูจะต้องศึกษาชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากชุมชนทั้งจากการสังเกตและสอบถามชาวบ้านผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนศึกษาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียน หรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชนและจะต้องศึกษาศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจะต้องจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ยึดแต่หนังสือเรียน หรือภายในห้องเรียนสี่เหลี่ยมเท่านั้น แต่จะต้องดึงเอาชุมชนทั้งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาร่วมเป็นวิทยากร หรือเป็นที่ปรึกษารวมทั้งระดมความคิดจากบุคลากรในท้องถิ่นที่เข้าใจในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนด้วย

(ศูนย์พัฒนาหลักสูตร, 2539, หน้า 8)

2. หลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 มีจุดมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ ทำงานเป็น มีนิสัยรักการทำงาน และมีการปรับปรุงงานอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ทันกับสภาพของสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลง

จุดประสงค์ของหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพเป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีนิสัยรักงาน เห็นประโยชน์ของการทำงาน ทำงานเป็น ทำงานร่วมกับผู้อื่น อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดี ฟังตนเองได้ และเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องปลูกฝังให้มีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวัน และงานที่เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ
2. มีทักษะในการใช้มือ เครื่องมือ และทักษะในกระบวนการทำงาน ทำงานอย่างมีแผน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือครอบครัว และผู้อื่นได้ตามควรแก่วัย
3. มีนิสัยที่ดีในการทำงานและรู้จักฟังตนเอง
4. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการปรับปรุงผลงานและกระบวนการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพได้ปรับปรุงให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยกำหนดให้มีงานเลือกทุกชั้น เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามความสนใจ ความถนัด และความสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ส่วนงานบังคับซึ่งเป็นงานพื้นฐานที่ทุกคนต้องเรียนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ชั้นป.1 - ป.6 กำหนดให้เรียน 2 งาน ได้แก่ งานบ้าน และงานเกษตร

สำหรับงานเลือกในชั้น ป.1 - 4 จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้สัมผัสและมีประสบการณ์ในงานอาชีพตามสภาพ ซึ่งจะเป็นการเตรียมพื้นฐานในการเรียนต่อไป ส่วนงานเลือกชั้น ป.5-6 ต้องการให้ผู้เรียนได้เห็นโลกกว้างของการทำงานและได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์ในงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเลือกอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมขึ้น ดังแผนภูมิโครงสร้างหลักสูตร และอัตราเวลาเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

ระดับชั้น	งานบังคับ		งานเลือก	
ป. 1 -2	งานบ้าน	งานเกษตร	งานประดิษฐ์และงานช่าง	งานอื่น
ป. 3-4	งานบ้าน	งานเกษตร	งานประดิษฐ์และงานช่าง	งานอื่น
ป. 5-6	งานบ้าน	งานเกษตร	งานที่เตรียมไปสู่อาชีพ	งานประดิษฐ์และงานช่าง

แผนภูมิ 3 โครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

(ที่มา : กรมวิชาการ, 2539, หน้า 2)

ชั้น	เนื้อหา	เวลาเรียน	หมายเหตุ
ป. 1 -2	1. งานบ้าน 2. งานเกษตร 3. งานเลือก 3.1 งานประดิษฐ์และงานช่าง 3.2 งานอื่น	200 คาบ 100 คาบ (1 หรือ 2 งาน)	การแบ่งเวลาเรียน 1. งานบังคับและงานเลือกแบ่งสัดส่วนเวลาเรียนเท่ากับ 2 : 1 2. การแบ่งเวลาเรียนในงานบังคับและงานเลือกถือหลักให้มีความสำคัญทุกแขนงงานเท่ากัน
ป. 3-4	1. งานบ้าน 2. งานเกษตร 3. งานเลือก 3.1 งานประดิษฐ์และงานช่าง 3.2 งานอื่น	400 คาบ 200 คาบ (1 หรือ 2 งาน)	3. งานเลือก ในชั้น ป.5 และ ป.6 ถ้าเลือกงานเดียว ให้เลือกงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ

ชั้น	เนื้อหา	เวลาเรียน	หมายเหตุ
ป. 5 -6	1. งานบ้าน 2. งานเกษตร 3. งานเลือก 3.1งานประดิษฐ์ และงานช่าง 3.2 งานที่เตรียม ไปสู่อาชีพ	600 คาบ 300 คาบ (1 หรือ 2 งาน)	

แผนภูมิ 4 อัตราเวลาเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

(ที่มา : กรมวิชาการ, 2539, หน้า 3)

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า งานเลือกที่เตรียมไปสู่อาชีพเป็นงานบังคับเลือกที่สามารถเลือกเรียนเฉพาะงานเตรียมไปสู่อาชีพทั้ง 300 คาบ หรือจะเลือกเรียนทั้งงานประดิษฐ์และงานช่าง และงานที่เตรียมไปสู่อาชีพทั้ง 2 แขนงงานก็ได้ ซึ่งการแบ่งเวลาเรียนในงานบังคับและงานเลือกถือหลักว่า ทุกวิชาหรือแขนงงานมีความสำคัญเท่ากัน ในงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ แบ่งเป็น 5 แขนงงาน ดังนี้

1. งานบ้าน
2. งานเกษตร
3. งานช่างประดิษฐ์
4. งานช่าง
5. งานอาชีพอื่น ๆ

แขนงงานบ้าน ได้แก่

งานอาหารและโภชนาการ ประกอบด้วยเรื่องย่อยดังนี้ อาหารคาว อาหารจานเดียว อาหารตามเทศกาลของท้องถิ่น อาหารว่าง การถนอมอาหาร ขนมไทย ขนมอบผิง เครื่องดื่ม

งานเสื้อผ้า ประกอบด้วยเรื่องย่อยดังนี้ การซักกรีดเสื้อผ้า การตัดเย็บเบื้องต้น การปักมือ การถักโครเชต์ประกอบผ้า และการซ่อมแซมและดัดแปลงเสื้อผ้า

งานเลี้ยงเด็ก มีขอบข่ายของงานดังนี้ วิธีดูและช่วยเหลือเด็กโดยจะต้องศึกษาพัฒนาการความต้องการของเด็ก (2-5 ขวบ) การเลี้ยงดู การเตรียม การใช้และเก็บรักษาเครื่องมือเครื่องใช้ และการให้บริการในการเลี้ยงเด็ก

แขนงงานเกษตร ได้แก่

การปลูกพืช ประกอบด้วย การทำสวนผัก การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การปลูกพืชไร่ การทำสวนผลไม้ การทำสวนอื่น ๆ การทำนา

การขยายพันธุ์พืชเพื่อการจำหน่าย ประกอบด้วย การขยายพันธุ์พืชด้วยวิธีเพาะเมล็ด การปักชำ การตอน การติดตา การทาบกิ่ง การเสียบกิ่ง

การเลี้ยงสัตว์ ประกอบด้วย การเลี้ยงสัตว์น้ำ ครึ่งบกครึ่งน้ำ การเลี้ยงสัตว์ปีก การเลี้ยงสัตว์เล็ก การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ การเลี้ยงสัตว์เลื้อยคลาน

การประมง ประกอบด้วย การประมงน้ำจืด การประมงน้ำเค็ม

การเกษตรอื่น ๆ การเพาะเห็ดชนิดต่าง ๆ การเลี้ยงไหม

การทำไร่นาสวนผสม

แขนงงานช่างประดิษฐ์

งานประดิษฐ์ต่าง ๆ ประกอบด้วย งานประดิษฐ์ของชำร่วย งานประดิษฐ์เศษวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น งานประดิษฐ์ไม้ไผ่ งานประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง

งานประดิษฐ์ที่เป็นเอกลักษณ์ไทย ประกอบด้วย การจัดดอกไม้ การประดิษฐ์ดอกไม้สด การประดิษฐ์ใบตอง งานแกะสลักของอ่อน งานแกะสลักไม้เนื้ออ่อน งานสลักหยวก งานทำรูปหนังตะลุง งานลงรัก

แขนงงานช่าง ประกอบด้วย

งานเขียนแบบ ได้แก่ งานเขียนแบบตัวอักษร และสัญลักษณ์ งานออกแบบง่าย ๆ งานเขียนแบบงานไม้

งานไฟฟ้า วิทยุ เครื่องยนต์ ได้แก่ งานไฟฟ้าในบ้าน งานซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าง่าย ๆ ในบ้าน งานวิทยุแร่ งานเครื่องขยายเสียงทรานซิสเตอร์ง่าย ๆ งานวิทยุทรานซิสเตอร์ง่าย ๆ งานใช้และบำรุงรักษาเครื่องยนต์เล็ก

งานโลหะ หนังสือกักท่อ สาน เครื่องปั้นดินเผา ไม้ ปูน

งานทาสี

งานพิมพ์

แขนงงานอาชีพอื่น ๆ ประกอบด้วย

งานซื้อขายบริการ ได้แก่ การขายของหน้าร้าน พนักงานขายน้ำมัน การรับจ้างล้างมิด ผู้แทนจำหน่ายสินค้าเร่ การนำเที่ยวในท้องถิ่น การปะยางรถจักรยาน พนักงานบริการอาหารและเครื่องดื่ม การขายดอกไม้สด การจัดสวน

งานเสริมสวยและส่งเสริมความงาม ได้แก่ การแต่งผม การแต่งเล็บ การแต่งหน้า การตัดผมนักเรียน การตัดผม

งานอุตสาหกรรมย่อยในท้องถิ่น ได้แก่ การทำไม้กวาด การทำที่มุงหลังคาจากพืช การผลิตด้ามเครื่องมือ การเขียนลายร่ม การทำน้ำตาลโตนด การทำน้ำตาลมะพร้าว

3. แผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ

การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในการดำเนินชีวิตและปรับตัวได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ครูเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำพานักเรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว โดยครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้จัดทำแนวทางในการจัดการเรียนการสอนหรือแผนการสอน ซึ่งกรมวิชาการ (2533, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของแผนการสอนว่าเป็นการนำเอาวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ที่จะต้องทำการสอน ตลอดจนภาคเรียนมาสร้างเป็นแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่ออุปกรณ์และการวัดผลประเมินผล สำหรับเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้ย่อย ๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุอุปกรณ์ และตรงกับชีวิตจริงในท้องถิ่น ซึ่งถ้ากล่าวอีกหนึ่งแผนการสอนคือ การเตรียมการสอน เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า หรือคือบันทึกการสอนปกตินั่นเอง ซึ่ง เสริมศรี ไชยศรี (2528, หน้า 78-79) ได้ให้ความหมายของแผนการสอนไว้ว่า โครงร่างย่อ เอกสารประกอบหลักสูตรหรือแผนการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วยหัวข้อสำคัญของบทเรียน วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระจุดสำคัญที่ต้องกำหนัดงานที่จะทำหรือกิจกรรมสื่อการเรียน คาบเวลา และการประเมินผล

ลักษณะหรือรูปแบบแผนการสอนระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรฉบับปรับปรุงจะใช้

2 รูปแบบ คือ

1. ใช้แบบฟอร์มการเขียนเป็นตารางโดยแบ่งเป็นช่อง ๆ คล้าย ๆ กับแบบบันทึกการสอนในหลักสูตรประถมศึกษา 2521
2. ใช้การเขียนเชิงบรรยาย โดยไม่ใช้ตาราง

กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เป็นกลุ่มที่วาดด้วยเรื่องของการปฏิบัติเพื่อฝึกนิสัยในการทำงานและเตรียมผู้เรียนไปสู่อาชีพ ดังนั้นแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพนี้จึงเน้นกระบวนการในการทำงานเท่า ๆ กับผลงานและฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวิเคราะห์งาน วางแผนในการทำงาน ปฏิบัติงานตามแผนและประเมินผลการทำงานด้วย ดังนั้นครูจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจและสนใจเป็นพิเศษในการจัดทำแผนการสอน เพราะจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการในการจัดทำแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ(2534, หน้า 344) ได้เสนอแนะการจัดทำแนวการสอนและแผนการสอนไว้ดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหากิจกรรมจากคำอธิบายรายวิชา
2. วิเคราะห์เนื้อหา
3. กำหนดจุดประสงค์
4. จัดกระบวนการเรียนรู้และกำหนดเวลา
5. กำหนดสื่อการเรียน
6. ประเมินผล
7. กิจกรรมเสนอแนะเพิ่มเติม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัยของ พิมล มัธยมบุรุษ (2531) ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่น ระดับประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อประยุกต์ใช้ว่า ท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่มีสภาพปัญหา และความต้องการแตกต่างกันออกไป ดังนั้นในการนำหลักสูตรหรือแผนการสอนไปใช้จะต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ และ จุรีรัตน์ แผลงสร (2533) ได้วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพในระดับประถมศึกษา ประการหนึ่งไว้ว่า จุดประสงค์และเนื้อหาของหลักสูตรยังไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

งานวิจัยของ จิราภรณ์ ศรีศฤงคาร (2530) ที่ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการในการจัดเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษากลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ แขนงงานเลือกของจังหวัดลำพูนได้เสนอแนะในการเลือกวิชาที่จะสอนนักเรียนในแต่ละท้องถิ่นนั้น โรงเรียนควรที่จะเลือกวิชาที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคมแต่ละท้องถิ่น และนักเรียนก็ควรจะได้เรียนวิชาที่มีโอกาสจะนำไปใช้ในชีวิตจริงในสภาพสังคมของตนเองได้มากที่สุดและงานวิจัยของ ประพันธ์ วิริยะภาพ (2536) ได้ศึกษาความสอดคล้องของแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพกับความต้องการของชุมชนในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องและสนองความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนจะต้องศึกษาและให้ความสนใจในเรื่องต่อไปนี้

1. ศึกษาความต้องการของชุมชน
2. การจัดทำแผนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
3. หาความสอดคล้องของแผนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพกับความต้องการของชุมชนโดยนำข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของชุมชนมาวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญเพื่อนำมาวางแผนให้สอดคล้องกับชุมชน

ไพโรจน์ จิตเจริญ (2531) ได้ศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนงานเลือกกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ ที่อยู่ในพื้นที่ชนบทยากจน พบว่า ครูผู้สอนงานเลือกส่วนใหญ่เป็นครูประจำชั้น และส่วนใหญ่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 แต่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ และโรงเรียนส่วนใหญ่ดำเนินการเลือกเนื้อหาโดยผู้บริหารร่วมกับครูผู้สอน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและความสามารถของครูผู้สอน

รุ่งเรือง ลำนวล (2536) ได้นำการศึกษาสภาพและปัญหาการสอนงานเกษตร ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ก็พบว่า ครูผู้สอนงานเกษตรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยสอนงานนี้เพราะเป็นครูประจำชั้นจำเป็นต้องสอนทุกวิชาและพบปัญหาครูผู้สอนมีงานต้องรับผิดชอบหลายด้าน และยังพบปัญหาในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในเรื่องของแหล่งน้ำ และพื้นที่ในการสอนภาคปฏิบัติ วัสดุอุปกรณ์การเกษตรอยู่ในสภาพที่ชำรุด

อจณรา จิตรวงศ์นันท์ (2539) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนการสอน กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดน่าน พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอน การสอนงานเลือกจะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความต้องการและเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริง ครูมีการเตรียมการสอนล่วงหน้า โรงเรียนส่วนใหญ่จัดหาสื่อโดยจัดซื้อด้วยงบประมาณประจำปี และมีหน่วยงานภายนอกช่วยเหลือบ้าง ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูรับภาระงานหลายด้าน ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนยังขาดงบประมาณ ขาดเอกสารหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน ขาดแหล่งวิทยากรในท้องถิ่น

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เสนอมมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า การนำหลักสูตรไปใช้ในแต่ละท้องถิ่นนั้นขึ้นอยู่กับสภาพและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น จึงควรมีการสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชนเพื่อวางแผนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพราะหลักสูตรแม่บทมีลักษณะกว้าง ยังไม่สามารถเอื้อต่อการเตรียมผู้เรียนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น